

WŁADYSŁAW KOGUT

NOWY SYSTEM
UPOWSZECHNIANIA POSTĘPU ROLNEGO WE FRANCJI

1.

Sprawie upowszechnienia postępu rolnego, w oparciu o osiągnięcia nauki rolniczej, poświęca się u nas wiele uwagi. W różnych środowiskach i na różnych szczeblach dyskutuje się jej stan aktualny i poszukuje odpowiedniego systemu, najbardziej przystosowanego do naszych warunków. Analizuje się przy tym systemy stosowane w naszej przed- i powojennej praktyce, jak również rozwiązania przyjęte w rolnictwie zagranicznym.

Interesujące więc dla naszej dyskusji mogą być również rozwiązania, jakie wprowadza się w życie we Francji. Upowszechnienie postępu rolnego w rolnictwie francuskim było do lat ostatnich dziedziną raczej zaniedbaną i pozostawało w tyle zarówno w stosunku do potrzeb rolnictwa francuskiego, jak również w porównaniu z sytuacją na tym odcinku w sąsiednich krajach „Wspólnego Rynku”. Podać można przykładowo, że we Francji w 1958 r. na jednego instruktora rolnego przypadało około 1 600 gospodarstw, podczas gdy w sąsiednich krajach jeden instruktor obsługiwał 300—400 gospodarstw¹.

W ciągu ostatnich dwu lat sprawom rolnictwa poświęca się jednak dużo uwagi, rozwiązując szereg istotnych dla niego problemów (przyczyniła się zresztą do tego m. in. aktywna postawa samych rolników, jak również wymagania, jakie przed rolnictwem francuskim stawia udział Francji we „Wspólnym Rynku”).

Jedną ze spraw, którymi się zajęto, jest właśnie upowszechnienie. Przy opracowaniu nowego statutu upowszechnienia postępu rolnego² przyjęto kilka podstawowych założeń, w których stwierdza się, że:

- a) w upowszechnieniu postępu rolnego podstawową rolę odgrywać musi nauka rolnicza;
- b) realizację programu upowszechnienia dokonuje się w oparciu o zorganizowane grupy rolników;
- c) wszelkie poczynania w zakresie upowszechnienia postępu rolnego będą koordynowane zarówno w skali krajowej, jak również na szczeblu departamentu³.

¹ Ministerstwo Rolnictwa — Rapport sur la Situation de la Vulgarisation Agricole. Marzec 1959.

² Wprowadzonego w życie dekretem z dnia 11. IV. 1959 r. w sprawie statutu upowszechnienia postępu rolnego.

³ Francja podzielona jest na 90 departamentów, odpowiadających administracyjnie naszym województwom, lecz znacznie mniejszym (obszar jednego departamentu jest około cztery razy mniejszy od naszego województwa). Reprezentantem władzy państwowej w departamencie jest prefekt.

2.

Wobec braku dostatecznych powiązań z wprowadzeniem wyników badań do praktyki rolniczej, nauka rolnicza we Francji⁴ kierowała się coraz bardziej ku badaniom teoretycznym. Wynikom prac badawczych brak było więc niejednokrotnie dopracowań pozwalających na ich upowszechnienie.

Dla wypełnienia luki, jaka powstała pomiędzy nauką rolniczą a służbą zajmującą się upowszechnieniem postępu rolnego, dla zrealizowania pierwszego postulat, o jaki oparto nowy system upowszechnienia postępu rolnego, powołano w ramach Państwowego Instytutu Badań Rolniczych (Institut National de la Recherche Agronomique) nową placówkę: „Dział Przystosowania Wyników Badań do Upowszechnienia” (Section d'Application de la Recherche à la Vulgarisation).

Do zadań tego działu należy doprowadzanie wyników badań do stadium, w którym można je, wraz z odpowiednimi danymi technicznymi i ekonomicznymi, przekazywać instruktorom rolnym zajmującym się upowszechnieniem w poszczególnych regionach kraju.

Zadanie te wypełniane będzie poprzez studiowanie przydatności wyników prac badawczych w poszczególnych regionach (środowiskach), określanie ich skutków ekonomicznych, zarówno w odniesieniu do całych regionów, jak i poszczególnych gospodarstw oraz opracowywanie, w końcowej fazie, otrzymanych danych w formie porad, których zastosowanie przez rolników nie może być związane z ryzykiem finansowym.

Program prac doświadczalnych działu opracowany jest w oparciu o dwie grupy dezyderatów. Jedną grupę stanowią wyniki prac placówek naukowych, dla których to wyników należy ustalić zachowanie się w warunkach normalnego gospodarstwa rolnego oraz w różnych regionach. Drugą grupę stanowią postulaty praktyki rolniczej, z których część posiada już gotowe opracowania i wystarczy je podać tylko do wiadomości, część nie posiada żadnego rozwiązania i należy przekazać je odpowiednim placówkom naukowym do zbadania i reszta, która może być rozwiązana przez dział w skali lokalnej bez angażowania wielkich środków.

Prace te wykonywane będą we własnych gospodarstwach doświadczalnych działu, przeciętnie po 2 w każdym regionie⁵, bądź w gospodarstwach doświadczalnych szkół rolniczych, bądź też w gospodarstwach indywidualnych na podstawie umowy z działem.

Do zadań działu należy ponadto szkolenie i instruowanie departamentalnych służb rolniczych i instruktorów rolnych, zajmujących się propagowaniem postępu rolnego, udział w opracowywaniu i wykonaniu programów upowszechnienia w skali krajowej, regionalnej i departamentalnej oraz udział w innych akcjach podejmowanych przez Ministerstwo Rolnictwa, a mających na celu zabezpieczenie rolnikom korzyści związanych z przyswojeniem postępu.

Nowoutworzony dział, składający się z odpowiednich specjalistów, wyposaża się we własne gospodarstwa doświadczalne, laboratoria oraz służbę dokumentacyjną i wyodrębniony w ramach instytutu własny budżet.

Kierownik działu, mianowany przez Ministra Rolnictwa na wspólny wniosek dyrektora instytutu oraz dyrektora Departamentu Szkolnictwa i Upowszechnienia podlega bezpośrednio dyrektorowi instytutu.

⁴ Nauka rolnicza we Francji koncentruje się głównie w Państwowym Instytucie Badań Rolniczych, Instytucie Mechanizacji, Instytucie Weterynarii oraz w wyższych szkołach rolniczych. Wszystkie te placówki podlegają Ministerstwu Rolnictwa.

⁵ Francja została podzielona dla tego celu na 10 dużych regionów.

Powołanie działu w niczym oczywiście nie uszczupla zadań departamentalnych służb rolnych, które w dalszym ciągu są odpowiedzialne m. in. za rozwój upowszechnienia postępu rolnego na swym terenie. W wykonaniu swych zadań w tym zakresie mogą się one zwracać o pomoc do specjalistów działu.

3.

Z uwagi na to, że upowszechnienie postępu rolnego, jak to nieraz stwierdzono, jest najbardziej efektywne wtedy, gdy działa na rzecz odbiorcy — rolnika, występującego w zorganizowanych grupach, przyjęto w systemie francuskim, że główny wysiłek w upowszechnieniu będzie skierowany poprzez wszelkiego rodzaju zawodowe organizacje rolników, zarówno istniejące dotychczas, jak i powoływane do życia w oparciu o nowy statut upowszechnienia, których celem jest wyłącznie lub częściowo tego rodzaju działalność.

Organizacje te, działające na szczeblu krajowym, regionalnym czy lokalnym, chcąc się włączyć do ogólnego systemu upowszechnienia, muszą uzyskać specjalne zezwolenie (*l'agrement*) Ministra Rolnictwa, przyznawane na wniosek lub po zasięgnięciu opinii Centralnej Rady Upowszechnienia Postępu Rolnego przy Ministrze Rolnictwa. Zezwolenie to jest udzielane organizacjom, które posiadają strukturę pozwalającą im na wykonywanie programu o charakterze fachowym (technicznym), nie działają dla zysku oraz wykazywały zainteresowanie sprawami rolnymi w swej poprzedniej działalności (dotyczy to organizacji już istniejących).

Organizacje, dla których upowszechnienie nie jest wyłącznym celem działalności, mogą otrzymać zezwolenie pod warunkiem, iż zostanie utworzony przez nie specjalny komitet odpowiedzialny za realizację programu upowszechnienia, a środki przeznaczone na ten cel będą objęte odrębną księgowością.

Udzielenie takiego zezwolenia pociąga za sobą kontrolę fachową ze strony państwa, a w razie korzystania z pomocy finansowej państwa — również kontrolę ekonomiczną i finansową. Dla czuwania nad fachową stroną realizacji programów przez posiadające zezwolenie organizacje o zasięgu krajowym lub regionalnym oraz dla sprawowania kontroli nad nimi — Minister Rolnictwa mianuje przy każdej z nich swego komisarza.

Finansowanie działalności dotyczącej upowszechnienia postępu rolnego, prowadzonej przez wszelkiego rodzaju organizacje posiadające zezwolenie, dokonywane jest w pewnej części przez samych rolników — członków, a w pewnej — ze środków „Państwowego Funduszu Upowszechnienia Postępu Rolnego”, znajdującego się w gestii Ministra Rolnictwa (wydatki na ten cel w 1959 r. wynosiły około 2 miliardów starych franków).

Środki Funduszu pochodzące ze specjalnych opłat (podatków) oraz dotacji budżetowych przeznaczone są na finansowanie realizacji zatwierdzonych przez Ministra Rolnictwa programów upowszechnienia postępu rolnego oraz programu przystosowania wyników badań do upowszechnienia — realizowanych przez służbę rolną, zakłady publiczne i zawodowe organizacje rolnicze.

Pomoc finansowa dla organizacji rolniczych o zasięgu krajowym lub regionalnym przyznawana jest przez Ministra Rolnictwa na wniosek lub po zasięgnięciu opinii Centralnej Rady Upowszechnienia Postępu Rolnego. Pomoc ta przyznawana jest w oparciu o przedłożony plan działania i budżet obejmujący m. in. płace zatrudnionych fachowców, koszty wydawnictw, koszty różnych materiałów i pomocy związanych z upowszechnieniem itp. Wysokość przyznanych subwencji zależy od oceny działalności danej organizacji i jej własnych dochodów.

Lokalne „zgrupowania” rolników zajmujące się wyłącznie lub częściowo upowszechnieniem postępu rolnego wśród swych członków (les groupements de vulgarisation) i realizujące swój program w oparciu o zatrudnionych przez siebie instruktorów rolnych (les conseillers agricoles) mogą również korzystać z pomocy. Dotyczy to zarówno organizacji już istniejących, jak również nowopowolywanych. Subwencje przyznawane tym organizacjom wahają się od 50 do 80% równowartości przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego wraz z dietami i ubezpieczeniem każdego zatrudnionego przez „zgrupowanie” instruktora rolnego. Wysokość subwencji jest zróżnicowana w zależności od „wieku” organizacji i tak dla organizacji istniejących mniej niż 3 lata nie może przekroczyć 80%, dla istniejących więcej niż 3 lata a mniej niż 5 — 60%, a dla istniejących ponad 5 lat — 50%. Minister Rolnictwa może w oparciu o opinię Centralnej Rady Upowszechnienia Postępu Rolnego zezwolić na przekroczenie ustalonych stóp procentowych.

Nad przebiegiem pracy „zgrupowań” lokalnych czuwa kierownik departamentalnej służby rolnej, który sprawuje nad nimi kontrolę fachową oraz zleca wypłaty przyznanych subwencji.

Ze źródeł Funduszu finansuje się ponadto wydatki związane z funkcjonowaniem Centralnej Rady Upowszechnienia Postępu Rolnego, zwłaszcza wynagrodzenie stałego personelu sekretariatu Rady oraz wydatki związane z funkcjonowaniem Departamentalnych Komitetów Upowszechnienia Postępu Rolnego.

Uregulowana została również specjalnymi przepisami sytuacja instruktorów rolnych zatrudnionych przez organizacje zajmujące się upowszechnieniem. Określono warunki, jakim muszą odpowiadać w zakresie wykształcenia i praktyki zawodowej, ustalono system stałego ich doszkalania oraz kontroli ich działalności ze strony służby rolnej (departamentalnej).

I tak w zakresie kwalifikacji wymaga się, aby instruktor posiadał wyższe wykształcenie rolnicze oraz co najmniej roczną praktykę rolniczą lub ukończoną zawodową średnią szkołę rolniczą i co najmniej trzy lata praktyki rolniczej, odpowiedni stan zdrowia pozwalający na pracę w terenie, nienaganną opinię, ukończone 21 lat życia i odbytą służbę wojskową.

Kandydaci odpowiadający powyższym warunkom przyjmowani są na 6-miesięczny okres próbny, w czasie którego muszą odbyć odpowiedni staż praktyczny przy instruktorsze. Przed ostatecznym zaangażowaniem kandydaci składają specjalny egzamin przed komisją powołaną przez Ministra Rolnictwa.

Jedynie ci spośród kandydatów, którzy spełnią powyższe warunki, mogą być angażowani (według umowy typowej) jako instruktorzy upowszechnienia przez wszelkiego rodzaju organizacje i tylko wtedy organizacje te otrzymają pomoc finansową państwa na ich wynagradzanie.

Instruktorzy, bez względu na to w jakiej organizacji są zatrudnieni, muszą ponadto uczestniczyć obowiązkowo każdego roku w 10-dniowych kursach szkoleniowych oraz brać udział we wszelkiego rodzaju zebraniach informacyjnych, organizowanych przez kierowników służby rolnej danego departamentu.

4.

Sprawę skoordynowania działalności upowszechnieniowej, prowadzonej dotychczas niezależnie od siebie przez różne organizacje oraz skoncentrowania jej na podstawowych problemach zgodnie z ustalonymi planami, rozwiązano w sposób następujący:

W każdym departamencie powołano „Departamentalny Komitet Upowszechnienia Postępu Rolnego”, któremu przewodniczy prefekt, a rolę sekretarza pełni kie-

rownik służby rolnej. W skład komitetu wchodzi przedstawiciele departamentalnej służby rolnej oraz przedstawiciele miejscowych organizacji rolniczych.

Komitet ten opracowuje program upowszechnienia postępu rolnego, odpowiadający potrzebom departamentu i zgodny z wytycznymi programu krajowego, do którego zgłasza również sugestie, koordynuje i ocenia wszelkiego rodzaju działalność upowszechnieniową na terenie departamentu, rozdziela środki finansowe przydzielane z państwowego funduszu oraz zgłasza do placówek naukowych problematykę badawczą.

Przy Ministrze Rolnictwa utworzona została Centralna Rada Upowszechnienia Postępu Rolnego złożona z kierowników poszczególnych służb fachowych Ministerstwa Rolnictwa oraz z przedstawicieli odpowiednich organizacji rolniczych.

Centralna Rada opracowuje i przedkłada Ministrowi Rolnictwa czteroletni plan upowszechnienia, a w ramach tego planu roczny program wykonawczy, proponuje rozdział środków z Funduszu Upowszechnienia, harmonizuje działalność upowszechnieniową wszelkiego rodzaju organizacji z działalnością państwowej służby rolnej oraz zakładów publicznych, ocenia co roku osiągnięte rezultaty oraz opiniuje problematykę, która ma być objęta pracami badawczymi.

Rada posiada etatowy zespół specjalistów, którzy przygotowują materiały dla prac Rady i czuwają nad realizacją jej uchwał. Tworzą oni stały sekretariat Rady w ramach Ministerstwa Rolnictwa.

5.

Upowszechnieniem postępu rolnego we Francji zajmowało się dotychczas szereg różnych organizacji, które prowadziły swą działalność w sposób rozproszony, bez zorganizowanego udziału nauki rolnej, przy niedostatecznej pomocy ze strony władz.

Bardziej prawidłowe warunki do rozwoju prac w tym zakresie stworzył nowy system upowszechnienia postępu rolnego, którym większość istniejących organizacji została już objęta, pozostałe zaś przystosowują się do jego wymagań.

Warto tu może, w kilku zdaniach przynajmniej, scharakteryzować parę najważniejszych organizacji tego rodzaju. Wspomnieć więc trzeba przede wszystkim o organizacji zwanej w skrócie C. E. T. A. (Centres d'Études Techniques Agricoles). Poszczególne jej „Ośrodki” zrzeszające 15—20 gospodarstw (raczej przodujących), zakładane są dla dzielenia się wspólnymi doświadczeniami zmierzającymi do podniesienia gospodarstw członków pod względem technicznym, ekonomicznym i socjalnym. Jak wykazało doświadczenie, ośrodki te najlepiej pracują przy niedużej liczbie członków. W dużych ośrodkach aktywność członków spada, stąd zalecenie, aby liczba członków raczej nie przekraczała 20 osób. Poszczególne „Ośrodki” zatrudniają stałych instruktorów⁶ — zwykle 2 lub 3 sąsiednie „Ośrodki” zatrudniają jednego instruktora, bądź też korzystają z pomocy służby rolnej, względnie specjalistów zapraszanych do rozwiązywania poszczególnych problemów. C. E. T. A., które powstały po II wojnie światowej jako inicjatywa samych rolników, rozwinęły się dość szybko i dziś liczba ich przekroczyła 800, posiadają swoje organizacje terenowe oraz związek krajowy, który m. in. prowadzi interesującą akcję wydawniczą.

Drugą grupę stanowią departamentalne biura ekonomiki i rachunkowości rolnej. Są to zrzeszenia, których zadaniem jest w zasadzie prowadzenie rachunkowości w gospodarstwach członków. Większość biur łączy jednak prowadzenie rachunkowości danego gospodarstwa z równoczesnym udzielaniem porad w zakresie organi-

⁶ W końcu 1958 roku C. E. T. A. zatrudniały ponad 300 instruktorów.

zacji i kierowania gospodarstwem przez odpowiednich instruktorów zatrudnionych przez biura⁷.

Żywą działalność w zakresie upowszechnienia przejawiają również różnego rodzaju organizacje, których celem nie jest wyłącznie tego typu działalność. Do tej grupy zaliczyć trzeba bardzo aktywne koła młodzieży wiejskiej (les Cercles de Jeunes Agriculteurs) organizujące liczne narady, kursy, wycieczki itp. Coraz powszechniej prowadzi tego rodzaju działalność spółdzielczość rolnicza w zależności od swej specjalności (mleczarska, drobiarska, owocowo-warzywna itp.), jak również specjalistyczne organizacje producentów (pszenicy, buraka cukrowego, winorośli itp.).

Rolnicy nie zrzeszeni w którejś z dotychczas działających organizacji, chcąc korzystać z pomocy państwowej przewidzianej nowym statutem, tworzą specjalne „zgrupowania” (les groupements de vulgarisation), których celem jest wyłącznie upowszechnienie postępu rolnego.

W pewnym sensie upowszechnieniem zajmuje się przemysł produkujący artykuły potrzebne rolnictwu (nawozy, środki chemiczne do walki ze szkodnikami, pasze treściwe itp.). Oczywiście działalność ta jest raczej ubocznym skutkiem reklamy handlowej.

6.

Nowy system upowszechnienia postępu rolnego we Francji jest właściwie dopiero wprowadzony w życie. Trudno więc oceniać go według osiągniętych wyników, gdyż na to za wcześnie. Wydaje się jednak, że niektóre rozwiązania zasługują na uwagę. Np. sposób włączenia nauki rolniczej do działalności w zakresie upowszechnienia, objęcie jednolitym systemem wszystkich działających na tym polu organizacji zawodowych, koordynacja działalności upowszechnieniowej w skali krajowej i regionalnej, uregulowanie sytuacji instruktorów rolnych zajmujących się upowszechnieniem (wymagania w zakresie kwalifikacji zawodowych, system stałego szkolenia, kontrola ich działalności).

⁷ W 1959 r. biura zatrudniały około 110 instruktorów.